

نگاهی به میدان‌های ترکبار منطقه‌ای در شهر

دانن جلالی

شمالی و ۴ میدان در پهنه جنوبی شهر تهران تأسیس شده است که تا سال ۱۳۸۲ به برابری دو پهنه از لحاظ تعداد میدان‌های منطقه‌ای می‌انجامد.

در خصوص تعداد بازارهای روز نیز مشاهده می‌شود که بیشترین بازارها در سال ۱۳۷۴ به ترتیب در مناطق ۴ (بازار)، ۵ (بازار) قرار دارند و در سال ۱۳۸۳ نیز باز هم مناطق ۴ (بازار)، ۵ (بازار)، ۲ (بازار) و ۳ (بازار) بیشترین تعداد بازار را به خود اختصاص داده‌اند. آمارها نشان می‌دهد که در هر دو دوره زمانی پهنه شمالی در مقایسه با پهنه جنوبی تعداد بازار بیشتری داشته است.

در سال ۱۳۷۴ هیچ کدام از مناطق واقع در پهنه شمالی کمتر از ۲ بازار روز نداشته‌اند و از سوی دیگر هیچ کدام از مناطق واقع در پهنه جنوبی دارای بیش از ۲ بازار نبوده‌اند. این در حالی است که اگر از استثنای منطقه ۷ در سال ۱۳۸۳ بگذریم همین ۲ بازار روز جای خود را به حداقل ۳ بازار برای مناطق واقع در پهنه شمالی و حداقل ۳ بازار برای مناطق واقع در پهنه جنوبی می‌دهد. دیگر آنکه به ترتیب در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۸۳ حدود ۲۲ درصد و ۶ درصد بازارهای روز تهران در مناطق شهری واقع در پهنه شمالی مستقر بوده‌اند. باید اشاره شود که مناطق شهری در سال ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۳ هر کدام یک بازار خود را از دست داده‌اند. همین مسئله باعث می‌شود تا در بررسی ستون سوم یعنی مجموع تعداد غرفه‌ها و کیوسک‌ها باز هم با این چهار منطقه برخورد کنیم. بازارها و میدان‌های مناطق ۱۵ و ۱۶ نیز در این دوره ۹ ساله تعدادی از غرفه‌ها و کیوسک‌های خود را از دست داده‌اند. این کاهش‌ها در حالی است که در منطقه ۱۶ در تعداد میدان‌ها و بازارهای روز خود تغییری رخ نمی‌دهد و بازارهای روز منطقه ۱۵ نیز افزایش می‌یابند.

به هر روی دیده می‌شود که بیشترین تعداد غرفه و کیوسک در سال ۱۳۷۴ به ترتیب مربوط به مناطق ۵ (۱۱۳ عدد)، ۶ (۱۱۲ عدد) و ۴ (۱۰۲ عدد) در سال ۱۳۸۳ به ترتیب مربوط به مناطق ۴ (۱۲۰۹ عدد)، ۵ (۱۵۸ عدد)، ۲ (۱۵۳ عدد) و ۶ (۱۱۲ عدد) می‌شود و کمترین تعداد غرفه و کیوسک نیز در این سال‌ها، در سال ۱۳۷۴، مربوط به مناطق ۱۹ (۸ عدد) و ۱۷ و

تا سال ۱۳۷۰ تهران در حالی که جمعیتی در حدود ۶/۴۴۲/۵۵۹ نفر را در خود می‌گرفت (بازسازی و براورد جمعیت شهرستان‌های استان تهران بر اساس محدوده سال ۱۳۸۰) تنها دارای ۵ میدان میوه و ترکبار منطقه‌ای و دو بازار روز در سطح محلی بود. پس از آن همان گونه که در جدول شماره ۱۰ آمده است، ۱۰ بازار در سال ۱۳۷۰، ۸ بازار در سال ۱۳۷۱، ۸ بازار در سال ۱۳۷۲ و ۱۰ بازار روز و ۲ میدان منطقه‌ای نیز در سال ۱۳۷۳ در ۲۰ منطقه از شهر تهران استقرار یافت. در این بین مناطق ۱۱ و ۱۲ به دلیل بافت ویژه شهری و نبود زمین مناسب برای این منظور تحت پوشش بازارهای روز قرار نگرفتند (روابط عمومی سازمان میادین میوه و ترکبار، ۱۳۷۴). از همین دست است منطقه ۱۸. این روند نسبتاً پرشتاب در سال‌های بعد آرام‌تر نبال گردید، به طوری که در سال ۱۳۷۴ تنها یک بازار ساخته شد. "براساس مصوبه‌های شورای سازمان میادین میوه و ترکبار شهر تهران، [تا پایان این سال] تعداد میدان‌ها و بازارها می‌باید به ۵۰ واحد برسد از این تعداد ۴۶ بازار در حال بهره‌برداری است" (همان). پایان این دوره پرشتاب همزمان است با رکودی کوتاه مدت و تغییر شهردار تهران، دوره نسبتاً پرشتاب دیگر از سال ۱۳۸۰ آغاز می‌شود و تا سال ۱۳۸۳ ادامه دارد.

در جدول شماره ۲ اطلاعات کلی بازارها و میدان‌های منطقه‌ای شهر تهران در سطح مناطق شهرداری آمده است. پیش از هر چیز باید گفته که در این بررسی پهنه شهر تهران براساس تقسیم‌بندی متداول به دو پهنه شمالی و جنوبی تقسیم شده است و محور مرزی این دو پهنه به ترتیب خیابان دماوند، انقلاب، آزادی و در نهایت بزرگراه تهران-کرج است.

از تطبیق ستون شماره ۲ جدول و نقشه مناطق شهری تهران مشاهده می‌شود که میدان‌های منطقه‌ای شهر تهران در پایان سال ۱۳۷۴ به صورت یک حلقه ناتمام در جانب شرقی مناطق مرکزی شهر تهران مانند مناطق ۷، ۱۰، ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ در بر می‌گیرند. این حلقه در دوره زمانی ۱۳۷۴ تا ۱۳۸۳ با توسعه یکی از بازارهای روز به عنوان میدان منطقه‌ای در منطقه ۴ کامل می‌شود. نکته دیگر آنکه تا سال ۱۳۷۴ ۳ میدان در مناطق پهنه

۱۳۷۴ تا ۱۳۸۳ از دستداده‌اند؛ اما در مورد تعداد بازارهای مناطق دیگر (۶، ۹، ۱۰، ۱۵، ۲۰) بعض‌اً افزایش نیز وجود داشته است.

در ستون میزان بهره‌مندی، بر اساس برآورد ساده جمعیتی برای سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۸۲، وضعیت پاسخ‌دهی بازارها به جمعیت ساکن در مناطق شهری شهر تهران بررسی شده است. اگرچه بررسی‌ها نشان می‌دهد که ۱۰ تا ۱۵ درصد فروش منطقه، مربوط به خریدارانی است که خارج از منطقه تجاری سکونت دارند (سعیدنیا، ۱۳۷۸) (۵۵) اما در این بررسی حوزه نفوذ بازار صرف‌آور حد منطقه فرض شده است. با نگاهی به مرز میان مناطق شهری شهر تهران مشخص می‌گردد که بسیاری از این مرزها بزرگ‌را، بولوار اصلی، خیابان اصلی، مسیل یا حتی خط راه‌آهن هستند، که خود می‌توانند در گستره نفوذ و جذب مشتری بازار مؤثر باشد (همان: ۵۶).

و اینها می‌توانند موانع ذهنی و فیزیکی برای افراد - به ویژه پیاده‌ها - به شمار آیند. از این‌رو می‌توان پذیرفت که مرز منطقه تجاری بازارهای روز در مناطق شهری از مرز این مناطق فراتر نمی‌رود و نوعی جدایی بین مناطق وجود دارد.

۲۰ (هر کدام ۱۰ عدد) و در سال ۱۳۸۳، به ترتیب از آن مناطق ۷ (۳ عدد)، ۲۰ (۱۵ عدد) و ۱۰ (۱۰ عدد) است. بررسی وضعیت پهنه‌از جهت تعداد کل غرفه و کیوسک‌فعال در بازار و میدان‌ها نشان می‌دهد که به ترتیب در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۸۳ در حدود ۶۸ درصد و ۶۶ درصد غرفه‌ها و کیوسک‌ها در بازار و میدان‌های مناطق پهنه شمالی شهر تهران فعال بوده‌اند.

با وجود این، کل مساحت اختصاص یافته به استقرار این نوع از کاربری تجاری در این دو سال نشان می‌دهد که همواره پهنه شمالی با وجود تعداد بازارها و همین طور غرفه‌ها و کیوسک‌های بیشتر سطحی کمتر را نسبت به پهنه جنوبی در اختیار داشته، یعنی ۵۶/۱ درصد در سال ۱۳۷۴ و ۵۵/۰ درصد در سال ۱۳۸۳، از کل مساحت زمین‌های این کاربری در شهر تهران در پهنه جنوبی قرار داشته‌اند.

در میان مناطق شهر تهران دیده می‌شود که مناطق ۱، ۶، ۷، ۸، ۹، ۱۰، ۱۵، ۱۹، ۲۰، ۲۴، ۲۵ کاش میزان سطح بازارهای روز و میدان‌ها شده‌اند که ۴ منطقه از این مناطق، همان‌گونه که ذکر شد، هر کدام یکی از بازارهای خود را در دوره

جدول شماره ۱- روند ساخت بازارها و میدان‌های شهر تهران در طول زمان

سال	بازارها و میدان‌پهنه شمالی	بازارها و میدان‌پهنه جنوبی	کل تهران	سال	بازارها و میدان‌پهنه شمالی	بازارها و میدان‌پهنه جنوبی	کل تهران
۱۳۷۴	۸	۸	۱۶	۱۳۷۵	۴	۰	۴
۱۳۷۶	۶	۰	۶	۱۳۷۷	۰	۰	۰
۱۳۷۸	۱۰	۰	۱۰	۱۳۷۹	۱	۱	۲
۱۳۸۰	۱	۱	۲	۱۳۸۱	۱	۱	۲
۱۳۸۲	۱	۱	۲	۱۳۸۳	۱	۱	۲
۱۳۸۴	۰	۰	۰	۱۳۸۵	۰	۰	۰
۱۳۸۶	۰	۰	۰	۱۳۸۷	۰	۰	۰
۱۳۸۸	۰	۰	۰	۱۳۸۹	۰	۰	۰
۱۳۹۰	۰	۰	۰	۱۳۹۱	۰	۰	۰
۱۳۹۲	۰	۰	۰	۱۳۹۳	۰	۰	۰
۱۳۹۴	۰	۰	۰	۱۳۹۵	۰	۰	۰
۱۳۹۶	۰	۰	۰	۱۳۹۷	۰	۰	۰
۱۳۹۸	۰	۰	۰	۱۳۹۹	۰	۰	۰

یک منطقه از شهر سرویس می دهنده (بین یک صد تا دویست هزار نفر) (همان: ۵۳) در عمل هیچ کدام از ۲۲ منطقه شهر تهران در این دو سال (به استثنای منطقه ۲۲ که دارای میدان منطقه‌ای نیست) جمعیتی کمتر از ۱۷۰ هزار نفر نداشته‌اند، و از سویی دیگر محدودی از مناطق شهر تهران دارای میدان منطقه‌ای هستند. بنابراین میزان بهره‌مندی کل جمعیت شهر از این میدان‌ها، در صورتی که برای همگان فرست استفاده از آنها برابر فرض شود، به طور متوسط برابر ۱۱ نفر در ۹۱۹/۷۵۱/۱ نفر در برابر هر بازار در سال ۱۳۷۴ و ۶۵۵ نفر در سال ۱۳۸۳ است.

به طور متوسط در ۱۲ منطقه از مناطق تهران میزان بهره‌مندی پایین آمده است که ۵ منطقه در پهنه شمالی و ۷ منطقه در پهنه جنوبی واقع‌اند؛ و در ۱۰ منطقه نیز میزان بهره‌مندی بالاتر رفته که ۴ منطقه در پهنه شمالی واقع‌اند و ۶ منطقه در پهنه جنوبی شهر گستردۀ شده‌اند. در نهایت آنکه میزان بهره‌مندی کلی از بازارهای روز در کل پهنه شمالی کاهش یافته است اما در پهنه جنوبی افزایشی جدی دارد.

در ستون پایانی نیز پروژه‌های در دست انجام در سال ۱۳۸۳ را می‌توان مشاهده کرد. ۷ پروژه در پهنه شمالی و ۱۰ پروژه در پهنه جنوبی در دست انجام است. تمامی این پروژه‌ها در سطح میدان‌های محلی (بازارهای روز) هستند و دیگر آنکه این موارد همگی (بجز منطقه ۱ و منطقه ۲) در مناطقی از شهر تهران در حال اجرا هستند که در سال ۱۳۸۳ هر کدام دارای بیشترین تعداد بازارهای روز در پهنه‌های مربوط به خود هستند و (بجز مناطق ۱ و ۲) تمامی آنها میزان بهره‌مندی بالاتری نسبت به دیگر مناطق شهر تهران دارند.

ستون میزان بهره‌مندی تنها در مورد بازارهای روز است. با توجه به این ستون، آشکار خواهد شد که بالاترین میزان بهره‌مندی در سال ۱۳۷۴ به ترتیب از آن مناطق ۵ (۶۷/۴۱۸/۵) نفر در برابر هر بازار، ۶ (۷۴/۶۴۲) نفر در برابر هر بازار، ۳ (۸۴/۸۲۲) نفر در برابر هر بازار) و ۴ (۹۱/۷۱۰) نفر در برابر هر بازار) بوده است، و همگی در پهنه شمالی واقع‌اند. همچنین باین ترتیب سطح بهره‌مندی را مناطق ۲ (۳۵۲/۲۵۱) نفر در برابر هر بازار) و ۱۵ (۳۰۵/۲۲۶/۵) نفر در برابر هر بازار) که در پهنه جنوبی شهر تهران قرار داردند در خود داشته‌اند.

در سال ۱۳۸۳ نیز بالاترین بهره‌مندی را می‌توان در مناطق (۳۶۵/۳۷۹) نفر در برابر هر بازار)، ۹ (۵۷/۹۹۴) نفر در برابر هر بازار)، ۲۲ (۷۱/۴۴۰) نفر در برابر هر بازار) و ۶ (۷۷/۸۳۲) نفر در برابر هر بازار) مشاهده کرد و پایین ترین میزان را نیز در مناطق (۲۰ (۳۸۷/۹۷۱) نفر در برابر هر بازار)، ۷ (۳۲۵/۱۳۸) نفر در برابر هر بازار) و ۱۶ (۳۰۵/۰۸۷) نفر در برابر هر بازار) یافت. «میدان‌های محلی که در شهر تهران بازار روز خوانده می‌شوند، مقیاس عملکردی کوچک‌تری در ستون پایانی نیز مشاهده می‌شود، و میزان بهره‌مندی که در پهنه شمایل و ۷ مناطق مشاهده می‌شود که در هیچ کدام از سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۸۳ برترین مناطق از نظر میزان بهره‌مندی به بازه جمعیتی مورد نظر [۰/۰۰۰ تا ۲۰/۰۰۰ نفر] برای ارائه خدمات دست نیافتد.

همین مسئله را می‌توان درخصوص میدان‌های منطقه‌ای نیز مشاهده کرد. در حالی که این میدان‌ها در تعریف "حداقل به

* تعدادی از پروژه‌هایی که در مناطق ۴ و ۵ و ۲۰ انجام می‌شود توسعه بازارهای روز موجود است؛ بنابراین تنها سطوح اضافه شونده محاسبه شده است.

منبع امار: «روابط عمومی سازمان میادین میوه و تره بار و فرآوردهای کشاورزی شهرداری تهران».

منابع:

- سعید نیا احمد؛ کتاب سیز شهرباری‌ها: تأسیسات خدمات شهری، تهران، انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۳۷۸

- سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهرستان تهران (۱۳۷۵ و ۱۳۶۵)

- بازسازی و بازآزاد جمعیت شهرستان‌های استان تهران بر اساس محدوده سال ۱۳۸۰، تهران، دفتر انتشارات و اطلاع رسانی مرکز آمار ایران، ۱۳۸۳. منابع:

- یافته‌های طرح آمارگیری جامع فرهنگی کشور؛ فضاهای فرهنگی ایران، آمارنامه مؤسسات و گروه‌های هنری، تهران، طرح ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۸

- سرانه بودجه شهرداری‌های کشور، سال ۱۳۷۹

- تهران، دفتر فناوری و اطلاعات سازمان شهرداری‌های کشور، ۱۳۸۲ (از این منبع تنها در خصوص تعداد نقاط شهری و میزان جمعیت شهرها استفاده شده است).

- نتایج آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری، تهران، مرکز آمار ایران، ۱۳۸۰.

- «نتایج تفصیلی سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن کل کشور، ۱۳۷۵»، «تهران، مرکز آمار ایران، ۱۳۷۵».

جدول شماره ۲ - وضعیت میادین و بازارهای میوه و ترهیب شهربار شهر تهران در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۸۳

تعداد بازارهای روز		تعداد میادین		جمعیت مناطق		مناطق شهری
۱۳۸۳	۱۳۷۴	۱۳۸۳	۱۳۷۴	۱۳۸۳	۱۳۷۴	
۱	۲	۱	۱	۲۸۶۳۲۰	۲۴۶۱۲۷	منطقه ۱
۵	۲	۱	۱	۵۸۲۴۱۵	۴۲۴۲۸۵	منطقه ۲
۴	۲	-	-	۲۶۱۵۱۶	۲۵۴۴۶۵	منطقه ۳
۹	۷	۱	-	۸۰۵۲۳۳	۶۴۱۹۶۸	منطقه ۴
۷	۶	-	-	۶۷۲۱۲۸	۴۰۴۵۱۱	منطقه ۵
۳	۲	۱	۱	۲۲۲۴۹۵	۲۲۳۹۲۵	منطقه ۶
۱	۲	-	-	۳۲۵۱۳۸	۳۰۰۴۱۲	منطقه ۷
۲	۲	-	-	۳۶۷۵۹۸	۳۳۷۴۶۱	منطقه ۸
۱	-	-	-	۷۱۴۴۰	-	منطقه ۲۲
۲۲	۲۸	۴	۳	۳۶۰۶۲۰۳	۲۸۴۳۲۵۴	پهنه شمالی
۳	۱	۱	۱	۱۷۳۹۸۲	۱۷۷۹۴۵	منطقه ۹
۱	۱	-	-	۲۹۸۶۰۵	۲۸۵۰۹۱	منطقه ۱۰
۳	-	-	-	۲۵۰۰۸۸	۲۲۸۷۱۲	منطقه ۱۱
-	-	-	-	۲۰۷۶۰۸	۱۹۶۶۳۴	منطقه ۱۲
۱	۱	۱	۱	۲۷۴۲۸۴	۲۲۹۹۲۱	منطقه ۱۳
۳	۲	-	-	۴۷۱۰۵۱	۳۸۳۹۰۳	منطقه ۱۴
۲	۲	۱	-	۶۵۸۵۵۸	۶۱۱۴۵۲	منطقه ۱۵
۱	۱	۱	۱	۳۰۵۰۸۷	۳۰۱۱۷۱	منطقه ۱۶
۲	۱	-	-	۲۵۷۰۲۸	۲۹۲۰۳۳	منطقه ۱۷
۳	-	-	-	۲۹۹۳۸۶	۲۹۷۶۶۹	منطقه ۱۸
-	۱	-	-	۲۴۴۰۷۲	۲۲۸۲۱۱	منطقه ۱۹
۱	۱	-	-	۲۸۷۹۷۱	۳۵۲۲۵۱	منطقه ۲۰
-	-	-	-	۲۲۷۷۱۵	-	منطقه ۲۱
۲۱	۱۱	۴	۴	۴۰۵۴۹۳۶	۳۵۹۵۰۰۴	پهنه جنوبی
۵۲	۲۹	۸	۷	۷۶۶۱۲۳۹	۶۴۳۸۲۵۸	کل تهران

تعداد پروره در دست انجام و سطوح اضافه شونده (مترمربع)		میزان بهرهمندی از بازارها (نفر در برابر هر بازار)		کل سطح اختصاص یافته به بازارها و میادین (مترمربع)		تعداد غرفه‌ها کیوسکها	
		۱۲۸۳	۱۲۷۴	۱۲۸۲	۱۲۷۴	۱۲۸۳	۱۲۷۴
۸۸۰۰	۲	۲۸۶۲۳۰	۱۲۲۰۶۲/۵	۱۰۴۵۶/۲۶	۱۴۵۰۰	۵۸	۷۵
•	•	۱۱۶۴۸۲	۲۱۷۱۹۲/۵	۳۵۲۷۶	۱۷۰۸۰	۱۵۳	۷۴
•	•	۶۵۲۷۹	۸۴۸۲۲	۶۹۹۰	۴۳۰۰	۸۱	۵۲
۷۹۳۲	۱	۸۹۴۷۰	۹۱۷۱۰	۳۱۶۹۳	۲۰۴۴۶	۲۰۹	۱۰۲
۹۰۰۰	۳	۹۶۱۶۲	۶۷۴۱۱۸/۵	۲۲۹۶۲	۱۹۴۰۰	۱۵۸	۱۱۳
•	•	۷۷۸۲۲	۷۴۶۴۲	۳۰۹۵۲	۲۶۷۹۰	۱۱۲	۱۱۲
•	•	۳۲۵۱۳۸	۱۵۰۲۰۶	۳۰۰	۱۴۶۸۰	۳	۵۵
•	•	۱۸۳۷۹۹	۱۱۲۴۸۷	۲۶۱۳	۴۲۲۰	۵۱	۵۵
۱۲۷۶	۱	۷۱۴۴۰	-	۵۸۸۴	-	۳۰	-
۱۹۹۶۹	V	۱۰۹۲۸۱/۹	۱۰۱۵۴۴/۸	۱۴۸۱۲۷/۲۶	۱۲۱۴۱۶	۸۵۵	۸۳۸
۸۵۲	۱	۵۷۹۹۴	۱۷۷۹۴۵	۲۲۱۳۷	۲۴۷۸۰	۶۶	۵۴
•	•	۲۹۸۶۰۵	۲۸۵۰۹۱	۲۴۵۶	۳۰۰۰	۲۱	۱۶
•	•	۸۳۳۶۳	-	۲۷۷۰	-	۳۶	-
•	•	-	-	-	-	-	-
•	•	۲۷۷۲۲۸۴	۲۳۹۹۳۱	۵۸۴۶۴	۴۲۲۰۰	۹۱	۵۶
•	•	۱۵۷۰۱۷	۱۹۱۹۵۱/۵	۲۷۰۳	۳۳۰۰	۵۲	۲۷
۷۹۲۹	۳	۲۱۹۵۱۹	۳۰۵۷۲۶/۵	۴۶۵۵۱	۸۷۰۰۰	۶۲	۷۰
•	•	۳۰۵۰۸۷	۳۰۱۱۷۱	۲۵۲۰۸	۲۱۲۰۰	۲۲	۵۰
•	•	۱۲۸۵۱۴	۲۹۲۰۳۳	۲۹۵۰	۲۰۰۰	۲۴	۱۰
۵۴۰۰	۱	۹۹۷۹۵	-	۴۶۰۰	-	۴۰	-
•	•	-	۲۲۸۲۱۱	-	۱۷۵۰	-	۸
۸۹۶۲/۵	۵	۲۸۷۹۷۱	۳۵۲۲۵۱	۱۹۳۰/۵	۲۰۰۰	۱۵	۱۰
•	•	-	-	-	-	-	-
۲۲۱۴۲/۵	۱۰	۱۹۲۰۹۲/۲	۲۲۶۸۱۸/۵	۱۸۱۷۸۹/۵	۱۶۸۲۲۰	۴۴۱	۳۰۱
۴۲۱۱۲/۵	۱۷	۱۴۷۲۳۱/۵	۱۶۵۰۸۲/۵	۲۲۹۸۹۸/۷۶	۲۹۹۶۴۶	۱۲۹۶	۹۳۹